

Sociologie

**Etnicita, etnická identita, menšiny,
problematika
interetnického soužití**

Mgr. Petra Klvačová, PhD.

26. 2. 2015

Etnicita, etnikum

Etnická hudba, etnická restaurace (pokrmy), etnické umění x etnické konflikty, etnické menšiny v národních státech – má se za to, že pojmu „etnický“ všichni nějak rozumíme

Etnicita, etnická identita: proč se tímto pojmem/konceptem zabývat?

Jeden ze způsobů identifikace a sebeidentifikace skupin a jednotlivců.

- Evropa je v současné době etnicky různorodější než kdykoli dřív.
- Násilné konflikty ve světě jsou stále častěji legitimizovány skrze odlišnou etnicitu bojujících stran.
- Etnicita se vedle sociologického chápání stále více stává také pojmem každodenní praxe.

Sociologický koncept identity

Etnicita (dle Giddens 1999) (z řeckého pojmu „ethnos“, tj. „barbaři“, „divoši“ nebo latinského původu „ethnicus“, tj. pohan, pohanský)

- kulturní praktiky a názory určité skupiny lidí, které ji odlišují od ostatních. Příslušníci skupiny se považují za odlišné od jiných skupin ve společnosti a ta je tak také vnímá.

Nejčastěji uváděné **charakteristiky**, jimiž se **etnické skupiny** navzájem odlišují, jsou:

- **jazyk**
- **dějiny, představy o společném původu**
- **kultura, náboženství, styl oblékání nebo zdobení.**

Tyto charakteristiky etnicity jsou:

- trvalé (přecházejí z jedné generace na druhou)
- relativně stabilní
- obecně srozumitelné a přijatelné
- vzájemné provázané
- všichni příslušníci etnika nemusejí sdílet všechny etnické charakteristiky (např. Romové nemusí umět/mluvit romsky, aby byli považováni za Romy)

Etnické rozdíly jsou vždy **naučené**. V minulosti však mnohé etnické skupiny považovaly samy sebe například za „předurčené k vládnutí“, zatímco jiné byly považovány za neinteligentní apod.

Etnická příslušnost

- jeden ze způsobu diferenciacce společnosti na skupiny
- vyjadřuje vzájemnou odlišnost a vnitřní homogenitu
- etnicita je součástí kultury, kulturou komunikovaná odlišnost i příslušnost
- etnicita sama o sobě nemá žádnou kvalitu, v reálném životě je naplněna konkrétními významy
- nositelem etnicity je jednotlivec, členstvím ve skupině dostává jeho etnicita smysl

Etnicita – mnohdy nejednoznačný pojem:

Například Srbové a Chorvaté ještě před 30 lety uvedené rysy sdíleli a byli vnímáni jako Jugoslávci x dnes se chápou jako ve všech ohledech odlišní.

Žádné etnikum není stoprocentně homogenní z hlediska sociální struktury, ani forem existence – důležité znaky etnicity jsou ty, které příslušníci daného etnika sami považují za charakteristické, za něco, co je odlišuje od ostatních.

Pojem etnicita - vývoj od popisu čistě fyzických, či „rasových“ odlišností v 19. století směrem k většímu zohledňování kulturních rozdílů v průběhu 20. století. Ve společenských vědách se ale ujal až na konci 60. let.

Přínos společenských věd – nelze jednoduše spojovat kulturní a biologické charakteristiky. Ten, kdo vypadá jako Vietnamec, bude pravděpodobně nositelem vietnamské kultury, ale nikoliv díky své genetické výbavě, ale díky tomu, že si vietnamskou kulturu osvojil skrze výchovu.

Etnicita a kultura

Rozšířeným **omylem** je představa, že **etnické hranice vždy oddělují různé „kultury“**. Toto tvrzení platí jen tehdy, když se kulturní difference ukáží být vhodným nástrojem rozhraničení (tzv. „boundary markerem“). A tak v některých případech etnická hranice odděluje původně kulturně zcela shodné entity a v jiných případech mezi kulturně odlišnými celky není etnická hranice vůbec ustavena.

Etnicita a identita

Identita – osobitá charakteristika nebo charakter náležející konkrétnímu individuu nebo sdílená všemi členy určité sociální kategorie nebo skupiny (Rummens 2003).

- typifikace osob na základě připsování podobností a rozdílů
- různé typy identit - **sociální identity** (Szaló).

Jednou z nich **etnická identita**.

- **Esencialismus** (nebo v běžném chápání) - něco bytostného a původního, co je vlastní všem příslušníkům určitého etnika a co by mělo být bráno na zřetel při utváření multikulturní společnosti.

Identita je v tomto **esencialistickém** pojetí něčím jednotným, soudržným a relativně stálým, co je utvářeno skrze takové síly, jako je třída, gender nebo národní příslušnost, a jedinci **internalizováno**.

- **Sociální konstruktivismus** - identita je **vztahová** a **kontextuální**, spíše než o výsledek se jedná o **proces (identifikace)**. Někteří autoři také chápou identitu jako repertoár nestabilních, dílčích a někdy i konfliktních subidentit.

Berger, Luckmann (1999): *„Identita se vytváří během sociálních procesů. Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy. Sociální procesy, jež se podílejí na formování a udržování identity, jsou dány sociální strukturou.“*

Konstrukce etnické identity (ukázka z rozhovoru s Markem)

Etnicizace - tendence vysvětlovat různé události sociálního, historického či politického charakteru prostřednictvím kategorie etnicity (Hirt).

Kategorie etnicity bývá často využívána k interpretaci společenských jevů, které postrádají etnické příznaky. Různé tenze a konflikty politických či mocenských elit bývají chápány jako konflikty etnické; jednání lidí často posuzujeme na základě jejich „etnické příslušnosti“, i když je například motivováno dlouhodobým pobytem v prostředí městského underclassu.

Soudobé společnosti a soužití mezi etniky

Mnoho současných společností je chápáno jako **etnicky pluralitních** - tvoří je několik velkých etnických skupin, které společně tvoří jeden politický a ekonomický celek (stát), zároveň ale udržují vzájemný odstup.

Etnické rozdíly jsou často **spojeny s majetkovou a mocenskou nerovností** a se vzájemnou nevraživostí mezi skupinami, která může být příčinou **sociálních konfliktů**.

Menšina – jakákoliv skupina lidí definovaná nějakým sociologicky významným společným znakem, která se obvykle nemůže početně rovnat jiné skupině tvořící v dané společnosti většinu.

Minoritní skupina (Wirth 1945) – skupina lidí, kteří jsou díky svým fyzickým či kulturním charakteristikám ve společnosti, v níž žijí, předmětem nerovného zacházení, a kteří svou skupinu vnímají jako předmět kolektivní diskriminace:

1. jedná se o **znevýhodněné skupiny**, jejichž členové jsou vyloučeni z účasti na rozhodování, nepodléhají stejným právním procesům jako majorita, mají omezený přístup ke vzdělání atd.
2. jsou chovány v **nízké vážnosti**, často jsou objektem **podezření**, **opovržení** a **násilí**, jejich charakteristiky a způsoby jsou podceňovány, zesměšňovány, dochází u nich k sociální izolaci
3. členství ve skupině je **nedobrovolné**, jedná se o **připsaný**, nikoli získaný **status**, jedinec se do ní rodí, nemůže si ji vybrat, ani z ní

vystoupit, jedinci jsou **posuzováni jako členové skupiny**, nikoli podle svého individuálního chování

4. jsou vnímány jako **nezapadající do společnosti** – jsou vydělovány na základě historie, hodnot, víry atd. do **nerovného postavení** vůči majoritě a sami se tak vnímají.

Znevýhodnění vytváří uvnitř menšin pocit **sounáležitosti**. Ten se ještě zvyšuje, jsou-li příslušníci menšiny terčem **předsudků a diskriminace**.

Vyloučení (vyčleňování) z většinové společnosti - často **fyzická a sociální izolace** v určitých lokalitách.

Jen **výjimečně** dochází ke **sňatkům** s příslušníky majority nebo jiných menšin, často sami příslušníci menšiny prosazují aktivně **endogamii**.

Nejvíce pronásledovanou menšinou byli ve 20. století Židé.

V **moderních demokraciích** je svobodný rozvoj menšin považován za jedno z nejdůležitějších **lidských práv**, za ukazatel civilizační vyspělosti.

Zároveň neexistuje jednotná definice menšin (národnostních) používaná na mezinárodní úrovni.

Rasy – vědecky nepodložené rozdělování lidské populace na základě **biologických** odlišností. Teorie, podle které se lidstvo vyvinulo v několika nezávislých liniích, byla přesvědčivě vědecky vyvrácena.

Rozdíly ve fyzické typologii jsou výsledkem mísení více či méně příbuzných osob – míra příbuznosti při sňatku závisí na stupni kontaktu různých sociálních a kulturních skupin.

Pouze část **fyzických rozdílů** mezi lidmi má dědičnou povahu, některé jsou **zdrojem společenské diskriminace**, zatímco jiné ne. Tato diskriminace má tedy nikoli biologický, ale **sociální základ**.

Tzv. „rasové odlišnosti“ jsou tedy projevy fyzické variability, které si **příslušníci určité komunity nebo společnosti vybrali jako etnicky významné**. Např. barva pleti je významná, a barva vlasů ne.

Předsudky – názory nebo postoje jedné skupiny vůči druhé – apriorní představy o jedinci nebo skupině, založené spíše na informacích „z doslechu“ než na přímé zkušenosti.

Diskriminace – skutečné jednání vůči druhým – stav, kdy jedné skupině lidí jsou upírána práva a příležitosti, jimiž disponují druzí.

Velmi často jsou **příčinou diskriminace předsudky**, oba jevy však **mohou existovat také nezávisle** na sobě. Lidé mohou být předpojatí, ale nedávat to najevo, a naopak mohou diskriminovat, aniž by trpěli předsudky.

Teoretické výklady vzniku předsudků a diskriminace:

- a) **Stereotypy/Stereotypní uvažování** – k utřídění každodenních zkušeností používáme kategorie – „stereotypy“. Některé z nich jsou hodnotově neutrální, jiné – příliš rigidní, založené na špatných nebo neúplných informacích – mohou vést k předsudkům nebo dokonce k diskriminaci.
- b) **Autoritářská osobnost** (Theodor W. Adorno) – někteří lidé jsou na základě výchovy ve fázi rané socializace (přílišná přísnost,

nedostatečné projevy lásky) a z toho plynoucích potlačovaných úzkostí náchylnější ke stereotypnímu uvažování.

- c) **Etnocentrismus** – nedůvěra k těm druhým spojená se sklonem hodnotit jejich kulturu měřítky své vlastní. Etnocentrické jsou prakticky všechny kultury, etnocentrismus podporuje vznik stereotypů – jiné kultury bývají vnímány například jako zaostalejší.

Možné modely vývoje interetnických vztahů

- a) **Asimilace** – spočívá v tom, že přistěhovalci opustí vlastní tradice a zvyky, aby se přizpůsobili majoritní společnosti. „Asimilačnímu tlaku“ byly vystaveny například celé generace amerických přistěhovalců.

- b) Tavící kotel** – tradice přistěhovalců nejsou potlačeny tradicemi dominantními, ale mísí se s nimi, takže se vyvíjejí nové kulturní vzorce. Do jisté míry lze takto popsat situaci v současných Spojených státech.
- c) Kulturní pluralismus (multikulturalismus)** – myšlenkový a politický proud založený na názoru, že v jednom demokratickém státě mohou žít pohromadě příslušníci různých kultur, náboženských vyznání, ras, odlišných hodnot, vzájemně si rozumět a učit se od sebe navzájem. Původ myšlenky multikulturalismu v 60. v letech v Kanadě, od roku 1971 státní politikou Kanady.

Tento směr stojí v opozici vůči ideálu národního státu, který vznikl v Evropě na počátku 19. století, a podle něhož by státy měly být

založeny na jednotě národa, kultury a jazyka. Na stejné představě je založena také ideologie **nacionalismu**, který bývá v současnosti často chápán jako opozice právě vůči **multikulturalismu**.

V tradičních přistěhovaleckých zemích, jako jsou např. Spojené státy, je pluralita kultur přijímána s větší otevřeností a samozřejmostí než v zemích, které byly tradičně budovány jako národní státy (prakticky všechny evropské země) a novodobé přistěhovalectví tento jejich tradiční charakter proměňuje. (ALE: volební právo černošských obyvatel až v roce 1965, diskriminace ve školách, prostorová segregace apod.)

Současné společnosti jsou pluralistické, ale etnické rozdíly jsou v nich stále spojené s nerovnostmi.

Vládní politiky většiny západních zemí směřují k **asimilaci**, která je však problematická – obzvláště v případně etnických menšin, které se výrazně fyzicky odlišují od majority. Model **tavícího kotle** má malou šanci na úspěch kvůli přetrvávajícímu rasismu.

Sami **příslušníci menšin** se čím dál častěji hlásí k **pluralismu** – v praxi je však tento cíl, stát se „odlišnými, ale rovnocennými“, zatím v nedohlednu. (například v roce 2011 se od myšlenky multikulturalismu distancovali tři významní politici: Merkelová, Sarkozy, Cameron)

Přetrvává tendence vidět v příslušnících menšin **viníky nejrůznějších problémů** – např. ohrožení pracovních míst.